

BES^eDA

E L E K T R O N S K A K N J I G A

Josip Stritar

Svetinova Metka

O M N I B U S

BESEDA

Josip Stritar

SVETINOVA METKA

To izdajo pripravil

Franko Luin

franko@omnibus.se

ISBN 91-7301-189-4

beseda@omnibus.se

www.omnibus.se/beseda

I V NEDELJO PO DESETI MAŠI

Deseta maša v župni cerkvi v Beli vasi je minila. Šebuči véliki zvon, ki je pel pri zadnjem evangeliju, ko se začne skozi vélika cerkvena vrata valiti pobožna množica. Najprej, to seveda, usuje se ljuba mladina iz župne in drugih vasi; in sicer prvi dečki, ki se med mnogimi šalami in norčijami veselo razgubé po vasi, vsak proti svojemu domu. Za njimi se vrsté po velikosti mladeniči, katerih eni, namreč mlajši, mirno domov gredó, drugi pa, starejši, ustavljajo se na širokem prostoru med cerkvijo, šolo, in župno hišo, in sicer na desni strani pred šolo, zakaj na levi se vtem zbirajo možje, ki, proti cerkvi nazaj obrnjeni, tlačijo in prižigajo svoje pipe ter med mnogimi silno umnimi pogovori čakajo, kaj bo danes klical birič. Od Sile, tako se je namreč dejalo staremu biriču, to so pač vedeli, ne bo jim prišlo nič dobrega; s svojim hrepečim glasom bo pa spet »na znanje dajal«: do kdaj se morajo davki prinesiti; da bo treba zopet cesto nasipati, ali pa, da se bo temu in temu prodajalo zemljišče, ker ni mogel plačati davka. Res kmalu pride Sila, star mož kratke postave in širokih pleč, z dolgo krivo sabljo na širokem jermenu, ki se mu je skoraj vlačila

po tleh. Zavihti se na zid, ki opasuje cerkev, vzame zvezek pisem izpod pazduhe, razgrne jih počasi in gleda srepó vanje, akoravno ve vse iz glave in še celo brati ne zna, če smemo verjeti porednim paglavcem, ki trdijo, da še velikokrat pisma narobe drži. Zdaj se odkašlja, ostro pogleda okrog, če ga vse posluša, nabere sape, kolikor je more, ter zakriči kakor star petelin: Od cesarske kraljeve komisije itd.

Vtem ko možje poslušajo svoje dolžnosti, katere jim naklada Sila, stojé njim nasproti mladeniči, ki se ne smejo še mešati v zbor modrih mož in se jim tudi zato ni treba pečati, kaj Sila govori — ter ogledujejo dekleta, ki sramežljivo gredó pred njimi. Akoravno pa v tla po-bešajo oči, kakor jih matere uče, ne hotel bi vendar staviti, da ni spoznala vsaka svojega izmed gledalcev.

Svetinova Metka! Svetinova Metka! Ta glas se hipoma zbudi med mladeniči in gre od ust do ust. Vse oči se obrnejo v dve dekleti, ki gresta bolj med zadnjimi iz cerkve. Desna ima kakih šestnajst do sedemnajst let; o prvem pogledu se spozna, da so na njo obrnjene vse oči, dasi je njena družica tudi prav zalo dekle.

Metka je bolj majhne nego velike postave in šibke rasti. Nenavadno belo obličje in drobne ročice kažejo, da ni vajena težkega dela na polju. Četudi je opravljena kakor druga dekleta, vendar ji vse nekako drugače stoji, tako da je videti vsa nekako gosposka. Zlasti pa nosi

belo pečo rahlo pod brado zavezano tako, da se ji vidi-jo od spredaj lepi, gosti, črnorjavi lasje. O njeni lepoti je bila daleč okrog samo ena misel, samo en glas: Ni je lepše pod belovaškim zvonom, nego je Svetinova Metka, in mnogemu mladeniču je na skrivnem srce gorelo za njo.

Kakor pa lepota, tako je bila sploh znana tudi Metki- na poštenost in sramežljivost. Akoravno je bila prijazna z vsakim človekom, vendar ni se mogel ponašati nobeden, tudi najlepši in najbogatejši ne, da bi bil kdaj dobil posebno dobro besedo ali prijazen pogled od Svetinove Metke, tako da so ji očitali nekateri, da je trdega ali še celo prevzetnega srca. Zato so se bili nazadnje navadili mladeniči, da so jo gledali z veseljem, kakor lepo rožo, ograjeno s trnovim plotom, mirno, brez poželenja!

»Ali si videla Dorčeta, Metka?« vpraša Marjanica svojo družico, ko sta bili že med zadnjimi hišami župne vasi. »Kako je zrastel in kak lep mladenič je zdaj! Pa tudi jako moški se vede. Pa kaj se bo menil tak lep, bogat gospod za nas kmečka dekleta, ko bi bile še tako lepe, kakor si ti, Metka. On ima dovolj imenitnih mestnih gospodičen, ki so lepe in šumé v dragih svilenih krilih. O pač srečna, katera bo enkrat njega svojega imenovala! Ali ni res, Metka? Pa kaj ti je danes, da si tako tiha in zamišljena? Glej, kako si bleda! In zdi se mi, da imaš ob-jokane oči. Povej, kaj ti je Metka?«

»O nič, nič! Soparna vročina, mislim, v cerkvi me je prevzela, tako da mi je bilo skoraj slabo; zdaj pa je že bolje, ko sva v čistem zraku, in skoraj mi bode popolnem dobro.«

Vtem sta bili naši prijateljci zapustili vas. Kolovozni pot tik gozda na desni strani ju je peljal po prijazni dolini, po kateri je tekel potok, z vrbami in jelšami ob obeh straneh.

Bil je lep poletni dan. Z neba, jasnega kakor ribje oko, je hudo pripekalo sonce. Tiho in mirno je bilo vse okrog in okrog. Ptiči, ki so malo prej še z veselim žvrgolenjem iskali si južine, tičali so tiho skriti po drevju in po grmovju. Drevje samo je bilo, kakor bi dremalo; ganilo ni s peresom. Le sem ter tja zašumi pred Metko in Marjanico kak martinček, ki je ob potu na kamnu ležeč kakor mrtev se grel na soncu. Ko pa začuti stopinje, švigne bliskoma v bližnje grmovje. Bilo je, kakor bi ves svet hotel govoriti: Danes je gospodov dan! Kaj takega sta morali misliti tudi deklici, ker molče in zamišljeni sta šli po svoji poti, kakor bi se bali s kako besedo dramiti sveti praznični mir! Zdaj zazvoni poldne véliki zvon v župni cerkvi in njemu odgovarjajo zaporedoma manjši po podružnicah. Metka in Marjanica se prekrížata in tiho molita.

Ko prideta čez nekoliko časa do znamenja na razpotju, Marjanica poda roko svoji prijateljci: »Zbogom,

Metka, in pa pozdravi Toneta!« S temi besedami krene na desno, Metka pa gre mimo znamenja dalje ravno po tisti poti, malo navzdol, po prijaznem brezjičju. Komaj pa je storila nekaj stopinj, zavije v stran od poti na zeleno trato, okrog in okrog z drevjem in grmovjem ograjeno. Tu pod drevesom se zgruzi na tla, pokrije z obema rokama obraz, začne strašno ihteti in nazadnje se zjoka naglas. Potok vročih solz, ki jih je dolgo zadrževala, se ji ulije po bledih licih.

»Moj Bog, moj Bog,« zdihuje, »le enega samega pogleda ni imel zame! Ni me ljubil, o ni me ljubil nikoli! Kako bi me bil mogel sicer tako hitro pozabiti? In jaz sirota, jaz mislim nanj noč in dan!«

In še huje joka in zdihuje, še obilneje ji lijó solze iz oči.

Čez nekaj časa, ko so ji solze nekoliko polajšale in ohladile srčno bolečino, naglo vstane, obriše z belo ruto oči in obraz ter se napoti zopet proti domu.

Pri prelazu, kjer je konec gozda in se začenjajo vrtje z gredicami in sadnim drevjem, čaka jo že zvesti hišni čuvaj, stari Sultan. Ko se prikaže Metka iz gozda, kakor blisk plane kvišku in jo pozdravlja z veselim lajanjem (ki je bilo pa bolj podobno tuljenju) in neumnim skakanjem. Ali danes nima mlada gospodinja očesa za njegovo okorno dobrikanje in prilizovanje in skoraj nejevoljno se ga brani, ko se spenja po nji.

Kaj mora pač to biti? Kaj takega se ni še nikoli zgodilo zvestemu staremu prijatelju! Žalostno pobesi rep in ušesa ter gre ves pobit pred njo, in (kar se tudi še ni zgodilo nikoli), ko prideta do hiše, pozabi z veselim lajanjem naznaniti njen prihod. Mirno leže pred prag in z milim pogledom zre za mlado gospodinjo, ki stopa v vežo.

»Dober dan!« pozdravi Metka, v hišo stopivši, mater, ki za mizo sedeč bere iz stare pobožne knjige.

»Bog ga daj!« odgovori mati, sname naočnike z nosa, položi jih skrbno v knjigo za znamenje, kje je nehala, zapre knjigo ter jo položi na staro mesto na polico.

»Danes pa dolgo hodiš od maše; Tone je že zdavnaj doma. Le hitro se razpravi, južina bo zdaj na mizi!«

Nato gre mati pred ognjišče južino iz peči jemat. Metka pa v stransko izbo, kjer sleče lepo praznično obleko in obleče malo bolj delavniško, kakor je spodobno v nedeljo popoldne. Vtem pride Tone, Metkin brat, lep mladenič visoke, krepke postave, resnega pa vendar prijaznega obraza.

Tudi Sultan je bil že prišel v hišo in maček, ki je ležal vse dopoldne len na peči, zbudi se, ko zasliši žlice in skledo. Na pol miže se plazi, rep kvišku držeč, proti mizi; grede se leno podrgne ob stolovo nogo in tiho zamijavka.

Tako je bila zbrana družinica pri južini: mati, Tone in Metka za mizo, Sultan pa pod mizo z mačkom, s katerim sta bila sklenila po dolgem sovraštvu mir in prijaznost. Midva pa, dragi bralec, pustiva jih pri južini, pojdiva ven in ozriva se malo okrog!

Vasica Svetinovo, ki nima več nego štiri hiše, stoji na prijaznem holmu, ki se naslanja proti jutru na višji hrib, po katerem smo spremljali Metko, domov gredočo iz župne vasi. Spodaj pod hišami so vrtje s sadnim drevjem in gredami; potem se počez njive začno in držé noter do ravnine. Ker so obdelane z mnogovrstnimi sadeži, videti so od daleč kakor različni pasovi, ki oklepajo griček. V sredi med njivami drži pot od hiš noter dol do ravnega polja. Pod gričem, malo na levo od poti, vrvrá bister studenec izpod skalovja, na pol pokritega z zelenim grmovjem. Urno, kakor bi se mu mudilo napajat travo in cvetice na polju, mrmraje skače po belem kamenju sredi ravnine. Kmalu pa mu vzame mlado življenje potok, ki teče po dolgem po polju in katerega, četudi ni ne širok ne globok, imenujejo Véliko vodo.

Raván pod gričem, sploh Polje imenovana, po kateri teče Vélika voda, dolga je dobre pol ure in komaj četrt ure široka. Proti večeru jo skoraj v polkrogu opasuje hribovje s smrečjem; na levi proti jugu stoji konec nje zelen hribček z belim gradičem, katerega ljudje sploh

samo Grad imenujejo. V dnu zadaj višje gore dolino popolnoma zapirajo od te strani.

Proti polnoči je dolinica malo širja. Na enem izmed gričev, ki od te strani zapirajo dolino, stoji bela cerkvičica, nasproti gradu na onem koncu.

Dragi bralec, to je kraj, kjer se je godilo, kar ti mislim povedati v teh vrsticah. Ko bi dejal, da

dežela kranjska nima lepš'ga kraja

trdil bi preveč; toliko pa smem reči, da ta kraj ima nekaj posebno prijaznega, in nadejam se, da tudi ti bi se mu kmalu privadil.

II SNUBAČ

Po južini prime mati Metko za roko ter jo vede v stransko izbico. Iz njenega skrivnostnega vedenja bilo je lahko spoznati, da ima danes nekaj posebno imenitnega govoriti z njo. Ko stopita v izbo, mati skrbno vrata zapre, sede na posteljo (drugega sedala ni bilo v sobi) ter pomigne Metki, da naj sede poleg nje. Ko Metka molče sede, prime jo mati za roko ter jame tako govoriti:

»Glej, ljuba moja Metka, danes si ravno izpolnila sedemnajsto leto. Lepo si dorasla in tudi čedna si dovolj, pa zato gre hvala samo Bogu: tega nikoli ne pozabi. Zaradi tvoje vzreje si ne morem, hvalo Bogu, ničesar očitati; storila sem, kar sem mogla. Rajnik tvoj oče, Bog mu daj dobro, nas je zgodaj zapustil. Da, rajnik tvoj oče — to je bil mož, kakršnega bi dandanašnji zastonj iskala daleč po svetu. Pa kaj si ga mogla poznati! Komaj pet let si imela, ko je zapustil ta svet in se preselil v boljšega. Po vsej soseski, ki ga je bila izvolila za župana, bil je čaščen in spoštovan. Svetinova desna roka je veljala kakor pismo in pečat in njegova beseda kakor gotov denar. Bil je pa vreden takega spoštovanja: skrbel je za svoje sose-

ščane kakor za svoje otroke; bil je pravi oče vsem ubogim in sirotam; za njih prid se je poganjal o vsaki priliki in ni se mu žalilo, kadar se je bilo treba potegniti zanje, ne potov ne težav ne gotovega denarja. Zato pa je bil tudi skoraj vedno na poti: zdaj v komisijo, zdaj v kresijo, zdaj zopet v Ljubljano. Ni torej čudo, če je pri tem vedno bolj hiral naša imovina, ker se ni mogel veliko pečati z domačo kmetijo. Ni je imel druge slabosti, nego da je bil predober. In če sem ga časi prijazno pokarala, da mimo tujih opravil opušča svojo hišo, tedaj mi je vselej odgovoril z nasmehom: ‚Urška!‘ dejal je, ‚kaj boš toliko skrbela! Glej, saj je naša kmetija vendar zmerom dobro obdelana, bolje nego katera si bodi, in zlahka nas živi. Dolgov, hvalo Bogu, nimava, in za otroke storiva dovolj, če jih lepo zrediva v pridnosti, poštenosti in strahu božjem; dalje si bodo že sami pomagali. Kaj pomagajo nakopičeni zakladi srebra in zlata, ki jih roditelji pusté otrokom? Le prevečkrat jih zapeljujejo v lahkomišelnost in razuzdanost. Glej, soseska me je izvolila za svojega župana; prva moja dolžnost je torej, da skrbim za nje prid in blaginjo. Kako bi drugače zaslužil njeno zaupanje? In misliš, da je to moje prizadevanje za sosesko nam na izgubo? Prepričan sem, da vse to nam bo na prid, in kar sem storil jaz za sosesko, to pravični Bog povrne najinim otrokom.’

Tako je govoril in tolažil me blagi mož, in kaj sem mu hotela odgovarjati na to? Nisem ga mogla grajati zaradi dobrega srca, le še bolj sem si prizadevala, kolikor moči s svojo pridnostjo in skrbjo nadomestiti, kar je gospodar zamudil pri hiši. In tako je šlo vse dobro, ko sklene nebeški oče v svoji neskončni modrosti, poklicati ga k sebi. Že tisto zimo poprej, ki je bila posebno huda, bil se je prehodil iz Ljubljane gredé. Prišel je bil ves oslavljen domov. Začne kašljati in tožiti, da ga v prsih boli; pa kar sem si prizadela, ni ga bilo spraviti v posteljo! Ni se mogel videti brez dela. ‚Kadar bom nehal delati,‘ dejal je, ‚nehal bom tudi živeti.‘ Nazadnje, ko je bil le vedno slabejši in se ni mogel več držati pokonci, moral je vendar v posteljo. Legel je na sv. Roka dan in od tistega časa ni vstal več. Dejali so vsi, da bi le prestal prvo listje! Ni bila volja božja. Bilo je po sv. Tereziji tisti dan — minilo je že tega dvanajst let, vendar se mi zdi, kakor bi se bilo včeraj godilo — pokliče me k postelji: ‚Urška, Urška, moja ura je prišla! Ločiti se mi bo od vas; pa ne žaluj mi preveč, saj se ne ločim za zmerom; tam gori se bomo videli zopet.‘ Ti in Tone sta klečala pri znožju in se milo jokala. Migne mi, da vaju pripeljem k zglavju. ‚Ljuba moja!‘ vama s slabim glasom reče, ‚zapuščam vaju, a nič se ne jokajta; gor grem k očetu, kjer bom prosil za vaju, da tudi vidva enkrat prideta gor. Spoštujta in ljubita svojo mater! Urška, skrbi za moja in svoja otroka! Bog vas

ohrani vse! — Še enkrat se ozre na nas, potem na razpelo nad zglavjem, vzdahne in — sklenil je!»

Pri teh besedah si mati ni mogla kaj, da bi se ne jokala, in tudi Metki se ulijó solze, ki jih je dolgo zadrževala.

Čez nekaj časa povzame mati zopet besedo.

»Po očetovi smrti nam je iz konca trdo šlo; pa kmalu smo bili z božjo pomočjo zopet na prejšnjem stanu. Božji blagoslov je bil vidno nad nami: polje, ki so ga zdaj največ obdelovale tuje roke, obrodilo je dobro sleherno leto in tudi pri živali smo imeli srečo, tako da smo mogli zmerom pošteno in zadovoljno živeti.

Moja poglobitna skrb sta bila Tone pa ti. Tone je hodil v župno šolo, potem pa je ostal doma in se z veseljem in uspehom poprijel kmetije. Tebe pa, ki si se mi zdela prešibka za težka kmečka dela in si imela za uk veselje in dobro glavo, dala sem v Ljubljano. Naj bo, dejala sem, ker je bolj umne glave in umétnih rok, pa naj si bolj zlahka nego mi drugi služi kruha. Naj se v mestu še bolj izuri v tej in oni reči, potem bo tu in tam za rabo; in če hoče imeti pamet, nikoli ne bo napak zanjo. To se ve, da vse to ni bilo zastonj: zdaj je bilo treba plačevati stanovanje, zdaj hrano, zdaj obleko, zdaj eno reč in drugo; pa z veseljem sem storila vse; saj sem upala, da bo na tvoj prid.

In zares, te dve leti, kar si bila potem v gradu, bili so gospa s teboj prav zadovoljni in še zdaj ti dajejo zaslužka, kjer je moči. S svojim delom zaslužiš dovolj, več nego sebi potrebuješ.«

»Ali tako,« začne mati zopet po kratkem premolku ter ji rahlo položi roko na kolena, »sama vidiš, vendar ne bo moglo zmerom ostati. Glej, očeta si izgubila zgodaj in tudi mene ne boš imela vedno; tudi meni pride ura, in morebiti prej nego meniva obe: človek je kakor kaplja na veji in smrt pride kakor tat ponoči.«

»Ljuba mati,« prosi Metka, »ne govorite tako; saj ste še tako krepki in ljubi Bog vas bo še dolgo dolgo ohranil! Kaj bi mi bilo siroti početi brez vas?«

»Moja moč, ljubo dete, gre že proti koncu. Ko idem v hrib k maši, čutim, kako mi noge nič več prav ne služijo, in oči mi pešajo od dne do dne. Ko ima človek enkrat svoje petdeseto leto za seboj, mora se že počasi pripravljati na odhod.

Preden pa glavo položim k pokoju, vaju bi vendar rada videla preskrbljena; rada pojdem potem, kamor me kliče moj rajnik. Za Toneta pač ne skrbim toliko, on je mož in druge pomoči ne potrebuje nego božje. Z veseljem vidim, da se rada imata z Bregarjevo Marjanico. Stari Bregar je trden kmet in pošten mož, pa kakor mi je rekel sam, ne branil bi se, če bosta Tone in Marjanica kdaj mož in žena. Marjanica je pridno, delavno dekle in

tudi lepo doto prinese k hiši. Tako bi bil Tone preskrbljen, če je božja volja. Ali kaj bo pa s teboj, dete moje? Tako vedno ne moraš ostati. Ko tvoj brat enkrat ustanovi svojo družino, boš se, čeravno te ima rad, vendar sama sebi tujka zdela v domači hiši. Dokler si mlada, gre še še; ali pridejo leta in takrat šele vé človek, kaj je hiša, kaj je svoja družina.

Ali si že kdaj kaj premišljala to? Kaj se ti zdi? Odkritosrčno mi razodeni svojo misel, saj sem tvoja mati, ki ničesar ne želim nego tvoje sreče!«

Metka vedno molči, vedno bolj je nemirna: videti je, da ji nekaj teži srce, česar si pa ne upa razodeti.

Čez nekaj časa zopet začne mati:

»Jaz sem že večkrat premišljala in primerjala, kaj bi in kako bi, da bi bilo prav. Ko bi mogla takole kam priti v kakšno boljšo hišo, da bi ti ne bilo treba prijeti za vsako delo, da bi le bolj gospodinjala, tako na primer, ko bi se primerilo kaj takega kakor pri — Tinetu!«

Metka se zdrzne pri tem imenu; zdaj šele vidi, kam merijo materine besede.

»Saj ne pravim ravno,« govori mati dalje — »to le primerjam tako — to se ve, da kaj takega bi bilo kakor nalašč zate in večkrat mi je že šlo po glavi. Tine ima lepo domačijo in tudi gotove denarje mu je pustil oče, ker je bil umen in varčen mož. Služba grajskega lovca tudi ni napačna in ga že sama na sebi pošteno redi. Pri vsem

tem pa je tudi Tine mladenič, kakršnega si le želeti more najbolj izbirčno dekle. Vidiš, Metka, ko bi se našlo kaj takega zate! — Pa kaj ti bom dalje prikrivala, kar mi dela veliko veselje. Tine sam je že govoril z menoj; lahko si misliš, ali mi je bilo to pogodu ali ne — a nisem mu vendar obljubila ničesar; dejala sem mu, naj le s teboj govori!

Nu, kaj se ti zdi, Metka? Kajne, da bi se kaj takega ne bila nadejala. Kajne, da je to velika sreča in čast, da je Valentin, ki bi bil lahko potrkal na vsaka vrata, izbral ravno tebe? Pa kaj je to? Kaj molčiš?«

»O ne jezite se, ljuba mati, če vam ne morem precej odgovoriti! Res moram reči — nisem se nadejala take časti — in čutim, da je nisem nikakor vredna. Bojim se, da bi se ne kesal pozneje, ko bi mene vzel — in tudi zame je bolje, da ostanem tako! Kaj se mi mudi močiti se, saj tako dobro kakor pri vas, mi ne pojde nikjer.«

»O ne, ne! Ne boš me premotila s takimi izgovori! Nekaj drugega mora biti, kar ti brani, da se ne poprimeš brez premisleka sreče, katero ti je sam Bog naklonil. Ti nisi odkritosrčna, prikrivaš mi nekaj, kar pa moram vedeti. Bog ne daj, ko bi zvedel Tine, da si se pomišljala samo eno trenutje. Usrdil bi se in tvoja sreča bi bila zapravljena in izgubljena za vselej!«

»Če pa že mora biti, ljuba mati, pa mi vsaj malo časa pustite; saj se ne branim, ali tako reč je vendar treba malo premisliti.«

»Kaj je tu treba premisleka! Z obema rokama se okle- ni sreče, ki se ti ponuja danes in morda nikoli več ne. In da ti povem naravnost: še danes popoldne, je dejal, da te pride snubit sam, in rada sem mu dovolila, ker nikdar bi se ne bila nadejala, da se boš le količkaj pomišljala.«

»O mati, mati, le danes ne, danes ne! Jutri, pojutr- njem, kadar boste hoteli, le danes ne! Ne morem in ne smem mu dati odgovora, kakršnega hočete vi in on!«

»Kaj je to, Metka? Tu mora biti nekaj, kar pa hočem vedeti, moram vedeti!«

»O mati, mati, o ne ravnajte tako grozovito s svojim ubogim otrokom! Ne silite me, da vam razkrijem, kar bi mi za vselej odvrnilo vaše srce! Ne delajte me še nesreč- nejše. Sam Bog ve, kako sem nesrečnal«

»Moj Bog, moj Bog! Vsa moja skrb in moje prizade- vanje, vse moje upanje, da bom imela posebno veselje nad tem otrokom na stare dni, vsa moja tolažba, vse se bo razbilo nad trmo tega porednega, nepokornega de- kleta!«

»Ne, ne,« govori dalje z mečjim glasom, »ne moreš ravnati tako grozovito s svojo materjo; saj si bila vselej pobožno, poslušno, presrčno moje dete, moje veselje, moje oko. Kaj sem prestala in pretrpela za te! Ko si bila

hudo bolna v sedmem letu, tako da je vse dejalo: Zdaj pa zdaj bo ugasnilo sirotišče, takrat se nisem ganila od tebe, poleg tvoje posteljice sem ponoči lezala na tleh, očesa nisem zatisnila, ves čas sem vlekla na uho, ali še dišeš. Komaj si se ganila, že sem bila pokonci; hitro sem luč vpihnila, prekladala te in posteljico ti prestiljala in zrahljevala. Kolikokrat sem te vzela v naročje, gor pa dol te nosila, pela ti in tešila te, da si zopet malo zadremala. Ko si že pojemalo, sirotišče, kakor ribica na suhem, takrat pa so vsi dejali, da le materin dih ti je vpihal zopet življenje. — Prav zase sem te hotela vzrediti, tako za poboljšek na stara leta! — O kako bi bilo lepo! Ti bi bila kakor gospa: vse bi te gledalo v nedeljo pri maši, pozdravljalo te in se ti priklanjal. O káko veselje stari materi! Saj roditelji nimajo druge sreče, nego če vidijo svoje otroke srečne in spoštovane! Kaj mi, Metka, res ne privoščiš tega? Kaj pa hočem nego tvojo srečo? — Kajne, Metka, da mi ne moreš odreči tega?»

Pri teh besedah vstane mati, stopi pred svojo hčer, oklene se je okrog vratu ter gleda jo z mokrim, milo prosečim glasom.

Ko Metka vidi svojo mater tako pred seboj, ne more se dalje držati, zdrsne prednjo na kolena, skrije obraz v njeno krilo ter med ihtom in solzami govori te besede:

»Mati, mati, o ne zavržite svojega nesrečnega otroka! Bog mi je priča, kako rada bi vam spolnila željo, ali — ne morem — ne smem! — Moje srce ima že drug!«

»In kdo je tisti nesrečnež, ki mi je zapeljal moje dete?«

»Teodor! O ne zapeljal — mati!«

Kakor bi jo bila kača pičila, odskoči mati pri tem imenu, tako da Metka pade na obraz na tla.

»O ti brezbožno dete,« vpije, »pojdi, pojdi, obesi se mu na vrat! Naj dela s teboj, kar hoče. Kadar te bo sit, pa te popusti za plotom! — O, Bog te bo kaznoval, ti nečast in sramota naši pošteni hiši!«

Metka leži na obrazu, ne oglasi se in ne gane. Ko to mati vidi, prestrašena skoči k nji in ko ne čuti v nji znamenja življenja, popade jo neizrečena groza. Dvigne hčer od tal, strastno jo objema in poljublja, stiska jo na prsi, ogovarja in po imenu kliče; položi jo na posteljo, boža ji lice in čelo in še strastneje poljublja. Ko se poslednjič Metka zave, odpre oči ter se je oklene, takrat pa mati ne ve, kaj bi počela. Smeje se in joka, prosi odpuščenja, tolaži jo in zopet objema in poljublja.

III VALENTIN

V senci pod starim košatim orehom pred hišo sedi popoldne Metka z debelo knjigo v rokah. V travi pri njenem znožju leži Sultan. Pazljivo se še enkrat ozre okrog in ko vidi, da je vse mirno in varno, pobesi ušesa, položi težko glavo na stegnjeni prednji nogi, pomižikne še nekolikokrat z velikim trudom, potem pa zamiži. Mirno je njegovo spanje, ker ima dobro vest. Le sitne muhe ga dražijo in mu ne dade pokoja: zdaj je treba pomigati z usesom, zdaj mahniti z repom, zdaj celo hlastniti z gobcem po kateri. A preti mu še večja nesreča.

Od sosedovih priskače mlad psiček; vidi se, da se mu je treba igrati po vsej sili. Kakor neumen skače in pleše okrog Sultana, laja in bevka, vleče ga za uho, zaganja se nanj; a vse zastonj. Nekoliko kratov Sultan nejevoljno zarenči, ko mu je pa le preveč in ko vse nič ne pomaga, takrat pa butne s svojo težko glavo ubogo živalco tako, da kakor bi jo vrgel iz prače, daleč odleti in se trikrat prevrne, preden v travi obleži. Vse pobito in omamljeno se pobere, stisne rep med noge in klapá klavrno domov.

Malo v stran se je spravila koklja s svojo drobno družino. Kakor more, široko se dela in vabi s prijaznim kloččenjem svoje male kebčke pod varna krila. Nekateri poslušajo in gredo pod njo; a ker jim je, mislim, pregorko, gledajo ji skozi perje, kakor skozi okno. Drugi se obotavljajo, postopajo okrog nje, zaganjajo se kvišku ter nagajivo kljujejo rdeči podbradek materi, ki se drži tako modro. Najporednejši pa se ji celo zaganjajo in skačejo na hrbet — toda le malokateri ga doskoči, in kadar je že gori ter se misli okoristiti, pa zdrsne na tla. Starka vse mirno trpi.

Zdaj se priplazi, na pol mižeč, leni maček skozi priprta hišna vrata. Rep drži pokonci, prav tiho zamijavka in pogleda okrog sebe. Kaj vidi? — Kakor izgubljena ovčica tava pišče daleč od svoje matere in neskrbno kljuje travo, kakor je videlo mater. Pregrešne, poželjive misli se zbujaajo v mačkovih prsih; slin se mu cedé po tolsti južini. Saj je pa tudi prilika prezapeljiva; kako se je braniti! O maček, maček, stavi se krepko v bran skušnjavi, drži se moški! Saj te imajo tako že malo na sumu, da si enemu, ki je nanagloma izginilo, vrat zavel! — Ko mu tako raste in raste poželjivost, pogleda svojo mlado gospodinjo, ki jo tako čisla in ljubi, zdaj pa krepkega Sultana, ki sicer še spi, pa naj zašliši najmanjši šum, in kakor blisk skoči na noge, in tedaj gorjé ti, hudodelnik! Zdaj zopet postranski pogled na ljubo belo nedolžnost

v zeleni travi. Zdaj je boj nahujši v njegovih prsih. Že se je pripravil na skok, a njemu na čast bodi rečeno, njegov dobri duh ga o pravem času potegne nazaj. Zamiži, da ne vidi skušnjave; krepko se obrne ter korači zopet na peč, dasi zmagalec, s pobesenim repom, z lahko vestjo, pa težkim srcem — stari grešnik! — Mi se pa veselimo njegove zmage in ne kratimo mu zaslužene slave s pomislekom, da ravno, ko mu je bila grešna poželjivost prikipela do vrha, ko je že mislil pasti v skušnjava, da je bil ravno v tistem hipu Sultan jezno z gobcem hlastnil po muhi.

Metka zapre knjigo, nasloni se nazaj na drevo, položi križem roke in mimo sedi. Saj ji ni moči brati, vedno ji uhajajo pogledi tja, kamor jo vleče srce, tja do belega gradiča, ki z zelenega griča gleda tako prijazno po tihi dolinici! — Tako zamišljena deklica ne čuti, da se ji bliža mladenič v navadni lovski obleki. Ko je že blizu nje, pozdravi jo:

»Dober dan, Metka!«

Metka se prestraši pri teh besedah in s slabim glasom, da se komaj sliši, odgovori:

»Bog ga daj, Valentin!«

»Tako sama?«

»Sama in ne sama. Ta knjiga mi dela lepo družčino, da si je lepše ne morem želeti.«

»Ali smem vedeti, kaka je ta knjiga?«

»Prosim, pogledjte.«

»,Življenje svetnikov.' Gotovo lepo branje.«

»Lepo in poučno. Človek nahaja v tej knjigi tolažbe v vsakem stanu svojega življenja. Vam ni znana, kakor je videti?«

»Metka, zakaj me vičeš?« Pri teh besedah, ki jih je Valentin izgovoril z mehkim glasom, pogleda jo z nezrečeno milim očesom. Vsa njegova ljubezen je bila v tem glasu, v tem pogledu. Metki ta pogled, ta glas presune srce; komaj ima toliko moči, da mu odgovori:

»Kako bi pač mogla drugače? Kaj vam bom jaz, preprosto kmečko dekle, ki mora biti veselo, da le govorite z njo!«

»O ne, ne! Ne govori tako, Metka! Nekdaj je bilo pač drugače. Ali se ne spominjaš več, Metka, tistega časa, ko sva vkupe hodila v šolo, vkupe se učila in igrala? Veš, kako so nama zmerom nagajali dečki in naju dražili, da vedno tičiva vkupe, da sva že kakor mož in žena. Tebi pa ni bilo mar vse to, z menoj si rajši hodila, z menoj govorila nego z vsakim drugim. In pozneje, kadar sva se srečala, kjer sva se videla, vselej sva se pozdravljala. Če si mogla, podala si mi roko ali pa vsaj od daleč si mi prijazno pokimala z glavo. In ko sem odhajal na Štajersko k stricu, veš, kako sva jemala slovo? Meni se je trgalo srce, spregovoriti nisem mogel besede, in ti — podala si mi desno roko — in roka se ti je tresla! O šlo mi je po

vseh udih! Z levico pa si brisala oči — in dejala si mi: Bog s teboj, Valentin, pa vrni se skoraj! — O te besede so mi bile sladko tolažilo. In v tuji deželi, daleč daleč od tebe, mislil sem vedno nate; čutil sem, da te ljubim, da ne bom ljubil nikoli druge, da le s tabo morem biti srečen. Delal sem, trudil ter učil se z veseljem, da bi le vreden bil tebe. Veselil sem se vedno noči: v sanjah sem bil pri tebi, za roke se držeč sva se sprehajala po ljubih znanih krajih. O lepe sanje! — Prišel sem — čez tri leta, čez tri dolga leta! — Pozdravila si me prijazno, podala mi roko. O roka je bila mrzla, ni se ti tresla kakor nekdanj! Metka, Metka, kaj čem misliti? — Glej, tu stojim pred teboj; Metka, pojdi, če ti je mogoče, in bodi moja! — Ne! Glej, pokleknil bom predte! Govôri!»

Metka ne ve, kam bi se dela, kaj bi rekla.

»Valentin! Valentin, kaj bi rekel kdo, ki bi vas videl tako! Vstanite!»

»O pusti ljudi! Kaj meni mar svet! Tukaj klečim pred teboj. Eno besedo, le eno besedo, potem pa grem! Metka, pojdi z menoj, ne obetam ti sreče, a — po rokah te hočem nositi, iz oči ti brati vsako željo. Ne mož, hlapec ti hočem biti! Metka, ali res ne moreš?»

»Moj Bog, moj Bog, kaj mi je začeti? O ne zamerite, nisem se nadejala kaj takega! Vstanite! — Vstani, Valentin! — Saj veš, da sem te vedno rada imela — a —«

»O ti me ne ljubiš!« zavpije Valentin in skoči kvišku, »ti me ne ljubiš! Ko sem v daljni deželi zdihoval, hrepenel po tebi, ukradel mi je drug tvoje srce. O moje lepe sanje! Zbogom, Metka! Bodi srečna in Bog s teboj!«

Preden je mogla še kaj spregovoriti Metka, izginil je že med drevjem. Z obema rokama si pokrije obraz; solze se ulijó po njenem prijatelju, po njeni sreči, kateri je dala slovo, katera je zdaj izginila izpred oči. Srce se ji trga — ali — ne more drugače. Ubogo dekle!

Kakor obstreljena zver divja Valentin domov.

»Kaj ti je, Tine?« vpraša ga mati prestrašena. »Moj Bog, kakšen si! Kaj se je zgodilo? Govôri!«

»O mati, mati! Vse je minilo; ne ljubi me več, drug mi je zasačil in ukradel njeno srce! O kako sem jo ljubil! Kako živeti brez nje?«

»O molči, molči, moj sin! Bodi mož! Izruij si jo iz srca kakor plevel iz grede! Ni jih vredna tvojih solz, prevzetno kmečko dekle, ki se je prevzelo, ker ima malo glajša lica od drugih. A le molči, to ji ne ostane tako; božja šiba jo zadene prej ali pozneje. — Kaj ti je sila žalovati, sin moj? Če ti je odrekla ena, ali jih nimaš na izbiro boljših od nje? Kaj ti je? Ali nisi lep, nisi bogat? Nekatera zdihuje na skrivnem po tebi; nekatera obrača nate poželjive oči. Stegni roko pa prileté in ne boš imel druge skrbi nego izbirati, katera je boljša,«

Ko vidi žena, da ji ničesar ne odgovori sin, misli, da ga je potolažila in pregovorila z zadnjimi besedami; mirno gre torej iz sobe po svojih opravkih.

Valentin je komaj slišal materino tolažilo; sedel je na mizo naslonjen in obraz v obe roki skrival. Čez nekoliko časa plane kvišku, sname puško s stene, obesi jo čez ramo ter gre hitro iz hiše. Vesel skoči njegov pes Fido, to videč, izpod mize. Vesel, pravim, ker dolgo časa je ogle doval žalosten svojega gospodarja in ni vedel, kaj bi si mislil, saj ga takega ni še videl nikoli. Zdaj pa si misli, da je že zopet vse v redu. Hajdi, le hitro za njim v zeleni gozd! In kakor strela šine skozi vrata, še ne utegne, kakor sicer, stegniti si lenih udov. Kmalu sta bila čez trato v gozdu.

Pridno, kakor nikoli, spusti se Fido na sled. Ali danes, ljuba zvesta žival, zastonj ti je ves tvoj trud. Vzdigni mu zajca, srno ali visokorogatega jelena; naj se veselo razlega tvoj glas po gozdu, on ne sname puške z rame. Danes je brez skrbi vsa gozdna žival. Nič se ne boj, od vršiča do vršiča skakaj, ročna veverica; brez skrbi, si zigravaj s svojo zajko, plahi zajec; še tebi se ni bati, ki se tiho plaziš skozi grmovje s hudobnimi nameni v glavi, košatorepi lisjak!

Kako drugače pa je hodil sicer Valentin po gozdu! Poznal je tu vsako drevo in vsako drevesce. Sprehajal se je med njimi kakor med svojimi znanci. Tu je odkrhnul

gredoč mladi bukvi suho vejo, ki jo je kazila; tam je potrkal starikavemu gabru na deblo, ali je še zdrav njegov drob. Največje veselje pa mu je delal zarod mladih košatic, ki so stale in se šopirile kakor zbor desetletnih deklic, vse enólike. Nikoli ni šel mimo, da bi ne bil malo postal in ogledoval jih z veselo zadovoljnostjo; časi je tudi prijel katero prijazno za mladi vršicek, kakor bi jo hotel pohvaliti, da tako pridno rase in tako vrlo napreduje.

Ali danes mu ni mar ne staro drevje ne mlado. Slep je in gluha za vso gozdno lepoto. In vendar, kako veselo je tu ravno danes. Ker odnehuje poldanska vročina, začinja se novo življenje in gibanje po gozdu. Ptiči zopet pojó in žvrgolé skakaje in frfraje od veje do veje. Pisana žolna pleza po starih bukvah in potrkuje sem ter tja na votlo deblo s svojim dolgim, trdim kljunom, kakor bi hotela reči: Ali ste doma, žuželke? Čez peščeno stezo urno korači dolgopeti keber; zagledal je na oni strani drobnega, nagega polžka, ki mu bo tolsta južina. Tu se ubija drobna mravlja z velikanskim hlodom, akoravno je danes sveta nedelja. Tam, kjer je posekano drevje in rase visoka trava, vmes pa pisane cvetice, ziblje se metulj od cveta do cveta. Komaj počene na enega pa že zopet na drugega; za njim pa pribrenči pridna čebelica, pogrezne se v vsak cvet in skrbno ga preiskuje; ne pusti

ga, dokler mu ni izsrkala zadnje slaščice; potem pa, ko je obrala cvet za cvetom, vrne se vesela domov.

Tako so vse stvari žive in vesele; žalosten je edini človek, ki hodi med njimi. V Valentinovih prsih ne sije sonce, ptiči ne pojó; zakril mu jih je črni mrak in grobna tihota.

Obrne se tja, kjer je najtišji in najtemnejši gozd. Tu sede na star bukov parobek in puško nasloni na bližnje drevo, upre se s komolci na kolena, skrije obraz v roke in tako sedi dolgo časa.

Ko vidi Fido, ki je bil prišel zopet za njim, svojega gospodarja tako brezupnega, stopi predenj in gleda ga žalostno. Ko se pa gospodar le ne gane, začne tiho cviliti, potem pa ga s prednjo lapo rahlo popraska po kolenu. Ali slabo mu je plačano to milovanje. Česar še nikoli ni storil, nevoljen ga sune Valentin z nogo, tako da uboga zvesta žival odleti v stran. Pri tej priči pa mu je žal, gre k svojemu psu, ki ga gleda žalostno, kakor bi mu hotel reči: Zakaj si mi to storil? in gladi ga po glavi, rekoč: »Nič se ne boj, moj Fido! Saj ti si mi zvest, ti me imaš rad, ti me ne izdaš, ti si moj edini prijatelj na svetu!«

Te besede so mu malo polajšale srce. Vzame puško in gré zopet dalje. Kam — sam ne ve.

IV PRI STUDENCU

Proti večeru, ko je bila že pojenjala huda vročina, vzame Metka po navadi vrč ter gre k studencu po vodo. Ko pride k studencu, podstavi vrč pod leseno koritce, potem pa sede na kamneno klopi, z mahom že na pol zaraščeno. Vrč je že zdavnaj poln, voda okrog in okrog vrvrá iz njega; ali Metki ni nič mar vse to, še zmerom sedi globoko zamišljena. Kako bi ne? Saj tu jo je pritisnil prvič na prsi; tu jo je prvič poljubil. O zlati čas, kako daleč in vendar kako blizu! O, prvi poljub, kako ji je prešinel vse ude, kako je trepetala v rajski slasti duša in telo! In zbudil ji je veselo pomlad. Kako ji je mahoma zdaj v prsih jelo kliti in kaliti, zeleneti in cvesti, peti in gostoleti. O ljubezen, ti pomlad življenja! Kako more tako drobno srčece nositi toliko sreče!

Ljubila ga je. Kako? Zakaj? Kako bi pa mogla ne ljubiti ga! Ali ga pa sme ljubiti? Kdo je on, kaj je ona? Kaj bodo dejali? Kaj bo iz tega? Kdor vpraša in premisluje tako, ta ne ljubi.

Koliko neizrečene radosti ji je prinesla ljubezen in koliko žalosti! Ko se je prvič ločil od nje, o kako se je trgalo nje srce! Kako je žalovala in jokala, zdihovala in hre-

penela po njem, ko je živel daleč od nje v tujem mestu. Ali misli tudi on nanjo, ali ji ohrani zvesto srce? O, ko bi ljubil drugo? Pa saj je tako dober, saj ve, da bi to bila njena smrt! In pa, katera na svetu bi ga mogla tako ljubiti kakor ona? Tako ji je plavala vedno duša med upom in strahom, a up in strah, veselje in žalost, poželenje in hrepenenje, kako je vse sladko! — Kaj je življenje brez ljubezni! A zdaj? Česar si je želela tako dolgo, prišel je — videla ga je v cerkvi, videl jo je tudi on — a kakor bi je ne poznal! O to je bilo, kakor bi ji bil nož zasadil v srce! Pozabil jo je — pozabil! Tema je v njenem srcu, tema pred očmi, in vendar je svet tako jasen, tako vesel okrog nje!

Ko tako sedi pogreznjena v temne misli, mahoma ji nekdo od zadaj z obema rokama oči zatisne. Sladka groza spreleti pri tej priči po vseh udih žalujočo deklico. Kvišku plane in oklene se z obema rokama svojega ljubeča. Dolgo dolgo ostaneta tako molče — saj katera beseda bi pa mogla izreči to, kar čuti srce, ko bije na ljubečem srcu?

»Kaj se me nisi nič ustrašila, ko sem te tako od zadaj prijel?«

»Ustrašila? O kako bi se ustrašila tebe?«

»Kako si pa vedela, da sem jaz? Saj me pač nisi videla!«

»Videla ne, a čutila. O če se me dotakneš ti, spreleti me tako čudno, neizrečeno sladko čutilo! A — vi moški ne umete tega! Kaj pač govorim take reči s teboj, ki nisi vreden niti ene dobre besede. Res prav grdo si delal z menoj — še pogledati me ne v cerkvi — a videl si me, prav dobro vem, da si me videl; po drugih si se pa oziral in ogledoval jih prav z veseljem! O to je bilo grdo, prav grdo!«

»Odpusti, Metka! Veš, to sem delal nalašč tako; hotel sem te le izkušati in videti, ali sem ti še kaj mar.«

»Ko bi bil vedel, kako me bo to bolelo, gotovo bi ne bil tega storil. A kaj to vam moškim! Kar vam pride na misel pa mora biti; me ženske naj pa trpimo, saj nismo za drugo na svetu nego vam za igračo in kratek čas. Pa še vesele, srečne moramo biti, ne godrnjati, da se ponižujete do nas. Ti si tudi izmed tistih —«

Ker mu ne more hitro najti pravega imena, oklene se ga okoli vratu, stisne ga z vso močjo in na usta, ki jih je bil ravno odprl, da bi jo prosil odpuščanja, založi mu krepek, dolg poljub. Tako je bil mir besedi.

Mirna in spravljena sedeta na klop, a tako, da sta obrnjena drug v drugega.

Zdaj položi Metka svojemu ljubčku roke na rame, gleda mu z neizrečeno mehkim, rosnim očesom v obličje ter pravi:

»Dorče, ali si mislil kdaj name v Ljubljani?«

»Kaj me vprašaš? Noč in dan; mi je bila tvoja podoba —«

»O ne, ne! Zlati moj, ne tako! Ne govori, več, nego je res! Povedi mi le, ali si mislil kdaj tako prav iz srca name, ali si želel biti pri meni?«

»Bog mi je priča! Veliko velikokrat!«

»O prisezati znaš in se prilizovati, to vem. Ti prilizovalec!«

»In ti — golobička moja — ali si mislila name, ali si mi ostala vedno zvesta?«

»O to si pa vprašal prav nespametno, brez premisleka! Zvesta? — To je grda beseda! Prijatelj moj, ti znaš lepo govoriti, sladko poljubljati; ali ljubiti, veš, ljubiti tako prav v dnu srca ljubiti, tiho, skrivaj, gorko, po žensko ljubiti, veš, to znam pa jaz bolje. Pa veš, Dorko, da ni prav, ker te ljubim?«

Oblak, ki ji je omračil v tem trenutku jasno, srečno obličje, prežene ji naglo ljubeči pogled iz Teodorovega očesa.

Kakor bi se hotela zagotoviti svoje sreče, objame ga zopet in sloni mu dolgo na prsih. On ni videl solz, ki so ji lile iz oči — od žalosti ali veselja, kdo ve? Ali pa od obojega!

Ko se je izjokala, povrne se ji zopet prejšnja jasnost in veselost.

»Dorče, povej mi,« nagovori ga čez nekaj časa, »a prav po pravici mi povej, nič se ne boj, da bi me ne razžalil: ko si tako videl lepe mestne gospodične v dragih svilenih krilih, ki se znajo tako lepo vesti in tako učeno govoriti, ali se nisi tedaj pomilujoč spominjal preprostega, ubogega kmečkega dekleta, ki ti še komaj ve povedati, kako te ljubi; ki nima drugega bogastva nego zvesto ljubeče srce — o povej — ali ti ni bilo časi žal, da si obrnil nanjo oči?«

»Metka, o ne govori mi tako, ti nedolžno, nepopačeno dete! Ti ga ne znaš, in srečna si, da ga ne znaš tako imenovanega omikanega, gosposkega sveta, njegove notranje puhlosti in praznote, njegove hinavščine in sleparstva, ki toliko obeta, a ničesar ne spolnjuje. V njegovem hrupu in šumu, svitu in blisku, ki je toliko za uho in oko, a nič za srce — veruj mi, tu sem se tebe spominjal, s srčnim veseljem, sladkim hrepenenjem, kakor pobožne, sladko dišeče vijolice med koprivami in drugim plevelom; ravno takrat sem te šele prav pogrešal, hrepenel sem po tebi in le tem bolj sem te ljubil.«

»Dorko, ti imaš dobro srce in govoriti znaš tako lepo, lako sladko, da bi te kar zmerom gledala in poslušala. Dorče, še veliko boš videl sveta, poznal boš mnogo žensko in mnoga se ti bo vedela prikupiti. O pusti — kaj boš — saj vem, kaj me čaka — a verjemi, ljubi moj, nikdar ne

najdeš zvestejšega srca, nikdar ženske, ki bi te tako srčno ljubila, kakor te ljubi tvoja Metka!«

Med takimi pogovori se ji povrne vsa njena presrčna šaljivost in nagajivost, ki ji je tako lepo pristojala.

Ko se tako suče in smuče okrog njega, zagleda mu v suknji na prsih majhno knjižico, ki mu je gledala iz žepa. Naglo seže ponjo in preden ji more braniti, ima jo že v rokah odprto ter jo pregleduje s pravo žensko poželjivo radovednostjo.

»Le brani se, le brani, vse ti nič ne pomaga! Tu notri imaš svoje skrivnosti. O Bog ve, kaj bom videla, a vide ti morani!

Pesmice — same pesmice. Čakaj!

*Za góre sonce že zahaja,
na zemljo pada rosni hlad,
sladák spomin mi v prsih vstaja,
ljubó me hodi pozdravljat.*

*Oblaček ti, ovčica bela,
po nebu plavaj mi naprej;
poglej, kaj ljubica mi dela,
da jo pozdravljam, ji povej!*

*Če misli name, bodi zdrava,
želim iz srca zdihujoč;
povédi, naj mi sladko spava,
prijetno sanja; lahko noč!*

O srečna — katera si že bodi! Kako si jo moral pač ljubiti, ker si zložil nanjo tako lepo pesmico.

*V tvoje goste
črne lasé
vplélo se je
moje srcé.*

*Tvoje lepe
črne oči
vnele so me,
deklica ti!*

*Tvojih ustec
sladki poljub
vlíl mi v žile
smrten je strup.*

O kako mora biti pač lepa ta srečna tvoja ljubica!«

»Ali bi jo rada videla? Povej!«

»O ne šali se tako z menoj! Ti ne veš, kako mi je hudo!«

Teodor vstane, prime jo za roko ter jo pelje malo niže, kjer je delal studenec tolmunček, čist in jasen kakor ogledalo.

»Če jo hočeš videti, mojo ljubico, tu noter pogledi pa jo boš videla!«

Nehote se pripogne deklica in ko se zagleda v vodi, zasvetí se ji v rajski svetlobi obraz kakor sonce, ki stopi izza deževnega oblaka! S sladkim nasmehom na ustih, z ljubeznijo v očeh obrne se vanj in zahvala njena bil je srčen poljub.

Vtem se je bilo sonce skrilo za góre; odhajajočemu daje slovo čreda belih, z zlatom obrobljenih oblačkov, zbranih ob višnjem nebu. Iz kotov dolinice vstaja mrak in prepreza počasi molčeče logove. Božji vlek se oglasi v travi in prijazno škriplje svojo večerno pesem. Studenec poleg njiju sladko žubori in šumi ter obila voda grgrá in vrvrá pod njim iz pozabljenega vrča. Sreča in veselje je razlito okrog po naravi, sreča in veselje v njihovih srcih!

Čuj, kako lepo kos poje v zelenem smrečju! In lepo je prepeval črni kos, pesem tako žalostno, tako veselo, izviračo iz polnega srca! Molče, zamaknjena ga poslušata in pesem njegova jima odmeva v srečnih prsih.

Zdajci počí puška blizu v gozdu, potem nastane tiho-
ta okrog. Preplašena planeta kvišku. Dekle seže po vrču in odide hitro domov. Mladenič pa se obrne srdit proti gozdu, od koder je počila puška. Komaj stori nekaj stopinj v gozd in že zagleda nesrečnega lovca. Bil je Valentin! Bled, prepaden stoji kakor hudodelnik; iz povešene puške se še kadi. — Hitro krene Teodor v stran ter se odtegne njegovemu pogledu.

Valentin je dolgo taval po gozdu, zadnjič pride do obrobja pri studencu. Kaj vidi tu! Metko in — Teodora v lahkem pomenku ter ne daleč od njega na smrekovi veji sedi kos in jima prepeva. Nepopisna grenkost mu zalije srce vtem hipu. Sam ne ve, kaj dela, a sname puško z rame, napne petelina, pomeri in — smrtno zadet se zvali nesrečni pevec z veje na tla. Pes plane za njim in prinese mu ptiča, ki žalostno povesa glavico, oči ima na pol zaprte in iz zlatega kljuna mu kaplje rdeča kri na tla. Globoko ganjen vzame Valentin psu ptiča in plah kakor morilec skrije ga v gostem grmu.

V
SLOVO

V Gradu je danes vse živo; vse se suče in giblje. Od največjega do najmanjšega ima vsak svoj opravek. Kako bi ne? — Jutri, preden posije sonce, oddrdrá gospodič čez belopeščeno grajsko dvorišče proti Ljubljani in od tod brez pomude prvikrat v daljne dunajsko mesto. Dolgo se je že pripravljalo vse za ta imenitni dogodek; ves mesec je že zbadala igla v hiši, vendar ni še mnoga reč gotova in sonce zadnjega dne je že komaj še za moža visoko.

Na dvorišču stoji častitljiva grajska kočija, ki jo mali hlapec drgne in pere v potu svojega obraza. Peščica bosih vaških paglavcev stoji na strani in zevaje v svetem strahu gleda imenitno opravilo z lepim gosposkim vozom, na katerem se jim zdi vse čisto zlato, ker se tako lepo rumeno leskače.

V konjskem hlevu drgne in snaži v tem času sam kočijaž lepo konjsko opravo, da mu ne bo delala sramote, ko bo podil jutri po mestnem tlaku tako, da bo vse gledalo za njim. Pogostem mora miriti med tem opravilom lepa rjava konja, katera, mlada, čila in dobro pasena,

nestrpljivo s kopiti bijeta ob trda tla; tu pa tam pa se celo strašno zagrozi na njiju, ko grizeta javorove jasli.

Iz dimnika se kadi ves dan, ker v kuhinji se skrivnostno vrši najokusnejša peka na pot odhajajočemu gospodu.

Mati pregleduje še enkrat, zgrinja in sklada sinovo perilo in obleko. O blažene ženske, in trikrat blažene ve materine roke! Kjer vladate ve, tam je red in snaga. Česar ste se dotaknile ve, to še dolgo diše blagi duh vašega blagoslova, prijetneje nego drage dišave, ki jih devajo med perilo. Kaj ste ve, to vé samo on, ki je nekdaj užival vaš blagoslov, zdaj pa vas pogreša. Siromak, kdor vas ni poznal nikoli, a blagor mu, komur ve lajšate in slajšate življenje ter mu stráni spravljate trnje, kamenje in drugo napotje, da se ne spotika obnje trudna popotnikova noga.

Dasi objokane, počivajo materine oči z zadovoljnim veseljem posebno na belem tankem perilu. Katera koli dunajska gospodinja ga bo videla, dejala bo: Ta mladenič je iz dobre hiše!

Oče pregleduje in vreduje v svoji sobi mnogovrstna pisma, ki so potrebna sinu. O srečni mladenič, zate misli očetova glava, zate skrbi materino srce. Tebi se ne bo treba ubijati za vsakdanji kruh, tratiti najboljših moči za živež, ki ga brez truda dobiva gozdna žival!

Teodor sam je bil, kakor bi ga ne bilo vse nič brigalo, kar se vrši v gradu. Brez opravka pohaja po gozdu. Težko mu je slovo od ljubih krajev — še težja mu bo pač ločitev od ljubljene dekleta; težka mu bo, ali ne bojmo se zanj, on jo prebije. Hudo je človeku izgubiti kak ud; vsi so mu enako ljubi in misli, da brez nobenega mu ne bode živeti. Ali naj izgubljanje človeka še tako boli in skeli, da si misli: Tega ne pretrpirn; vendar se pretrpi še najhujše trenutje. Bolečina odnehuje in gine, rana se zaceli, novo življenje se razliva po udih. Človek še nekoliko časa pogreša, kar je izgubil, in potem se privadi, bodisi tudi desna roka ali celó bistro oko, ter nazadnje mu ostane komaj spomin tega, kar je izgubil. Tako prebije ločitev tudi Teodor; ali kaj pa bo z ubogo deklico, kateri je on, kar je ribi voda in ptiču zrak? Ali ne bode venila, ločena od njega, kakor rastlina, izpuljena iz redilne materine zemlje? In četudi — kaj zato! — Polje ima veliko cvetic in vsako leto se vrača zopet zelena pomlad!

Bila je lepa poznoletna noč. Po jasnem nebu so bili raztreseni kakor jagnjeta po travniku drobni beli oblaki, med katerimi je plavala polna luna, zdaj se skrivaje zanje, zdaj se zopet kazaje med njimi. Bila je ena tistih nepopisnih noči, ki imajo toliko moč do človeške domišljave, do človeškega srca. Ko zreš v to temnomodro nebo, po katerem plava čreda oblakov tiho, mirno dalje dalje, vname se ti v prsih neizrečeno hrepene-

nje; dvigniti bi se hotel v jasno višavo ter plavati z oblaki dalje dalje, kam — sam ne veš!

Tiho in mirno stoji Svetinova vasica v beli mesečini, samo sem ter tja se od daleč sliši prijazno lajanje čuječih psov. Mirno, kakor bi dremalo, stoji drevje na vrtu, ne gane s perescem; med njimi pa tiho leta netopir za nočnimi živalmi. Zdelo se je človeku, kakor bi slišal in čutil celo zemljo dihati v spanju.

Metka je bila sama doma. Brat je bil šel na daljni živalski semenj in ni ga pričakovati nocoj domov; mati pa so v bližnji vasi pri bolni stari prijateljici, ki smrti pričakuje.

Enajsta ura je odbila, Metka ne misli še na spanje in pač ni težko prerokovati, da to noč ne zatisne očesa. Na oknu svoje spalnice sloni ubogo dekle in oči upira v beli gradič, ki se tako prijazno blešči na temnem griču, z ble do mesečino oblit. Srce ji pravi, da ta ločitev ni, kakor so druge, ko že ob uri žalostnega slovesa kalí v srcu sladki up srečne združitve.

Pač je prisegal in obetal pri slovesu, da ji hoče ostati zvest, da ne bo ljubil nikoli druge; veselo je pilo njeno uho sladke glase, ali srce jih ni verjelo. Ko sloni tako v žalostne misli utopljena, začuje se iz loga prijeten moški glas, ki poje:

*Le nocoj še, luna mila,
razsvetluj mi pot temno;
z ljubo bova se ločila,
grem od nje jemati slovo.*

*Daleč pojdem v kraje tuje,
znance pustil bom in dom;
srce mi po nji žaluje,
drugo že pozabil bom.*

*Če se joka, naj se joka,
meni tudi je hudo;
ko v bridkosti srce poka
solze naj sladé slovo!*

*Zdrami, ljubica, se, zdrami,
vstani, če mi spavaš že;
stisni z mehкими rokami
še enkrat me na srcé!*

*Še enkrat ljubezen piti
iz oči, iz ust mi daj;
daj v slovó se poljubiti,
Bog ve, bom te še kedaj!*

Komaj je bil umolknil zadnji glas te pesmi in že je slo-
nela Metka na prsih ljubljenu mladeniču; uživala je
še enkrat eno tistih trenutij, ko se strne človeku čas in
večnost, duša in telo; ko se mu zlijó življenja sovražni

glasovi v mehko, sladko harmonijo; eno tistih trenutij, ki se prikažejo in zopet izginejo človeku v življenju kakor nočnemu potniku žareč meteor na temnem nebesu s svetim potom za seboj!

Pustimo jo, naj uživa kratko srečo; naj pije iz tega blaženega trenutja moči, da ne omaga v bridkem trpljenju, katerega jo čaka obila mera.

VI STARA MARINA

Minila je jesen, minila je zima, prišla je za njo zelena pomlad; leto se je vrstilo za pomladjo in zopet je že rumenelo listje po drevju! Kratek čas, pa koliko je prinesel dogodb ubogi deklici! Pretekla jesen ji je vzela mater, zadnjo podporo. Strašen udar otroku, tem strašnejši nji, kateri je preglasno očitalo srce, da ni vsa nedolžna materine smrti! Pomlad je pripeljala v staro Svetinovo hišo novo gospodinjo. Metkin brat je žaloval po svoji materi, kakor je spodobno dobremu sinu; a kmalu potem, saj kmečko življenje ne dopušča dolgega žalovanja, ozrl se je po ženi, katera bi imela biti njemu, kar je bila pokojna mati njegovemu očetu; tako kakor bode moral zdaj on biti hiši to, kar ji je bil nekdam oče. Kakor v naravi, tako je v človeškem življenju: vello listje, suho vejico izpodrine spomladi zeleno perje, krepka mladika; staro gre in mlado pride na njegovo mesto.

Marjanica je bila dobra ženska in, kakor smo videli, tudi Metkina prijateljica; ni se bilo torej bati deklici, da bo kdaj napoti novi gospodinji. In res, prijazna je bila z njo in postregla ji je rada, kjer je mogla. Ali vsaka ženska, tudi najboljša, je že ustvarjena tako, da, kakor zač-

ne graditi nov dom, novo družino, dela in trudi se, koplje in grabi kakor koklja samo za svojo hišo, za svoj novi rod: tu so njene misli, njeno srce; kar je zunaj tega kroga, to ji je tuje, sovražno? Tako je čutila tudi Metka, da je zdaj, bodisi nova gospodinja še prijaznejša z njo, vendar tujka pod očetovo streho. Sama je bila in tuja vsemu, kar je bilo okrog nje.

In Teodor? Ali ji ni bil on več nego vse drugo? Ali ji ni nadomestovala vsega — in več nego nadomestovala — njegova ljubezen? Teodor? — Bil je, kakršna je večina moških, ne boljši ne slabši! Pisal je iz početka pogostem in gorko; s časom so dohajala pisma bolj in bolj poredkem, vedno krajša, hladnejša. Čutilo je kmalu žensko srce, kako je in kak bo konec te ljubezni. Ali Metka ni bila izmed tistih ženskih narav, ki ljubijo z divjo, silno strastjo, ki mislijo, da morajo dobiti v last, po čemer jim hrepeni srce; ki skušajo zdaj s prošnjami in solzami, zdaj z očitanjem in groženjem pridobiti si zopet in držati srce, ki se jim odvrča; ki rajši pogubé svojega ljubega, nego da bi živele brez njega, govoreč: Ker nisem srečna jaz pa še ti ne bodi; če te ne bom imela jaz pa te tudi druga nobena ne bo! — Metka ni ljubila manj goreče, ali njena ljubezen je bila krotka, mirna. Sreča ljubljenega moža je nji bila nad vse; rada ji je darovala svojo srečo, svoj mir, svoje življenje, misleč: Ker ne moreva biti srečna oba, naj bo srečen vsaj on. Žalilo jo je le samo to, da

ni mogla zanj storiti ničesar nego moliti in trpeti. V odgovorih na njegova pisma mu nikoli ni očitala ničesar, nikoli mu tožila. In ko je popolnem prestalo njegovo pisanje, umolknila je tudi ona, samo da bi mu ne budila vesti. In le prehitro, le predobro je dosegla ta svoj namen. Ni bilo dolgo in potolažila in umirila se mu je vest popolnem. Rad se je pregovoril, da Metkino molčanje priča, da je z njo kakor z njim; da se je ohladila s časom in nazadnje popolnem ugasnila njena ljubezen; da se je streznila in spametovala, kakor se je on, in da mirno in srečno živi kakor on!

Tako zapuščena je storila Metka v tem času čudno znanje. Živela je namreč pri sosedovih stara žena. Otroci po vasi so sploh govorili, da je sosedova babica, a starejši so vedeli, da žena ni od tod; a kdaj je prišla v vas, od kod in zakaj, tega ni vedel, kakor je bilo videti, nihče. In res je bilo lahko spoznati o prvem pogledu, da ženska ni iz tega kraja. Videlo se je to iz njene podobe, njene noše in njenega govora. Vela, upala lica so bila čudno bela, kakor bi jih ne bil nikdar zadel sončni žarek. Velike črne oči so se čudno odlikovale od belih obrvi in od belih gostih las, ki so ji gledali izpod črnosvilenega zagrinjala, zavezanega pod brado. Zlasti pa so pričale njene nenavadno drobne, gladke roke, da si nikdar kruha ni služila s trdim delom. Govorila je sicer popolnem razumno, a čutilo se je vendar, da njen jezik ni bil od

mladosti vaje teh besed, ki jih je tako polno, tako jasno izgovarjala.

Imela je pri sosedu majhno sobico, napolnjeno, kakor se je videlo skozi malo okence, s čudno navlako, z rečmi, kakršne se niso videle daleč okrog v tem kraju. Nikoli ni stopil nihče v njeno skrivnostno temno svetišče; pospravljala si je sama in vedno je skrbno zapirala vrata za seboj. Če so si še toliko prizadevali radovidni otroci, niso mogli dosti videti skozi okence, kjer je bilo polno mnogovrstnih cvetic!

Pod oknom tik zida je imela na sončni strani ozek vrtec z raznimi cveticami, izmed katerih jih je bilo mnogo čisto neznanih ljudem. Te cvetice so bile njena prva skrb, njeno največje veselje. Vedno je imela opraviti z njimi: zdaj jih je presajala in okopavala, zdaj trebila in jim prilivala. Posebno rada je imela gredico s samimi dišečimi vijolicami, tako lepimi, kakršnih ni bilo videti nikjer. Velikokrat so jo videli otroci, kako je čepela dolgo časa poleg njih in na pol glasno se pogovarjala z njimi, kakor bi jo umele! —

Če ni bila tu ali pa v svojem hramu, sedela je po navadi ob lepem vremenu pred hišo pod starim košatim orehom na nizkem stolčku, s hrbtom na pol naslonjena na orehovo deblo. Velikokrat ji je ležala na kolenih knjiga, že silno zamazana, katero je bolj pregledovala nego brala, kakor bi jo že na pamet znala. Če je kdo radoved-

no pogledal ji čez ramo v knjigo, da bi videl, kaj vedno pregleduje, videl je sicer znane črke, a če je hotel izgovarjati besede, bile so mu tuje in čisto nerazumne.

Zaradi vsega tega je bila stara ženska ljudem čudna, skrivnostna prikazen. Če se je niso že bali, ogibali so se je vendar stari in mladi, ako tudi se nikoli ni slišalo, da bi bila kako žal besedo kdaj rekla komu. Še celo govorilo se je, da je mnogemu že pomogla iz stiske in da mu je prišlo kakor po čudežu srebro v hišo, kadar ga je najbolj potreboval, nihče ni vedel od kod in kako. Najporednejši otroci si ji niso upali nikoli nagajati ali jo zasmehovati, ko je lazila ob palici sključena od vrtiča do oreha in od tod zopet nazaj. Vajeni so bili že vaščani kakor kake druge vsakdanje prikazni stare Marine, kakor so jo imenovali sploh, četudi so vedeli, da to ni njeno pravo ime, in pogrešali bi jo bili, ko bi je ne bili videli vsak dan na svojem mestu.

Tudi Metka je prej malo mislila na staro Marino. A zdaj, ko je bila tako sama, tako zapuščena, ko je tudi ona tako molče posedala tu pa tam, zdaj, ko se je zdela sama sebi in morebiti tudi drugim tako rekoč druga, mlada Marina, ker tudi nji so upadala bleda lica, tudi nji so se sušile polne, gladke ročice, zdaj se je začela približevati stari samici. Neka skrivna moč jo je vlekla do nje, kakor bi bila njena vrstnica, njena družica v trpljenju! Po cele ure je sedela pod orehom pri njenih nogah in se po-

menkovala z njo. Kazalo je, da je bila pogodu ta nova družba starki.

»Tako je prav,« reče ji neki dan, ko ji je zopet Metka v znožju čepela, »tako je prav! Stara Marina z mlado Marino, to se ubira! Kaj pa češ? Saj tako nimaš nikogar, da bi se mogla pomeniti z njim kakor z menoj. Pojdi, sirótišče ubogo, pojdi okrog od ženske do moškega in od moškega do ženske ter pripoveduj jim, kaj ti je! Molče te bodo poslušali, z glavo majali, a potem se obrnejo v stran ter pojdejo dalje po svojih opravkih. A jaz te umem, sama jaz vem, kaj ti je in kako ti je pri srcu. Stara Marina ima dobre oči; dasi je stara ko zemlja, vidi več nego kaže. Ti ljubiš in ljubiš nesrečno! O ne pričakuj, da bi te tolažila in slepila, kakor se vedno še sama tolažiš in slepiš! Ugasi zadnjo iskrico upanja, ki ti še tli na dnu srca. Nikdar se ti on ne povrne — nikdar! Pojdi, ti ne znaš sveta, kakor ga znam jaz!

*Ljubezen je, ljubezen preč,
nazaj ne bo je nikdar več!*

Ali si pa zato nesrečna? Mislis, da te bom milovala? Kaj pa češ? Ali ni bilo njegovo srce na tvojem srcu? Ali nisi užila na njegovih prsih najvišje sreče, kolikor je more prenašati človeško srce? Če je bila kratka ta sreča, kaj pa to — ali se meri sreča po dolgosti? Prejela si in užila svoj del, ničesar več ne pričakuj! Živela si in ljubi-

la! Zanaprej živi v sladkem spominu pretekle sreče. To je mirno, sladko življenje, čista ljubezen, prava sreča! Živi in ljubi kakor jaz! Le glej me! Tudi stara Marina je ljubila in bila je ljubljena; ali tedaj je imela črne lase, polna, gladka lica in žareče oči; pokonci se je nosila in vsak je bil vesel njenega pogleda.«

Strmo gleda deklica staro ženo, ki v tem hipu ni bila več sključena starka. Pokonci se je vzpela za trenutje. Oko ji plamení, lice je oživel in pomladelo in žarí se, kakor večerno nebo, ko ga oblíva zlatordeča luč zahajajočega sonca. Kako lepa je bila pač nekdam ta žena!

A kmalu se zopet zguzi. Molči nekoliko časa zamišljena in potem začne:

»Česar še ni slišal nihče iz mojih ust, to čem povedati tebi, ker ti me boš umela in vredna si vedeti, kdo je bila stara Marina, katera kakor senca skoraj izgine izpred tvojih oči.

Rojena sem v velikem mestu, daleč daleč od tod, proti strani, od koder prihajajo žerjavi, ko potujejo na jug. Nisem imela ne brata ne sestre, zato sta obrnila roditelja name vso ljubezen. Imela sem obilo vsega, česar mi je koli poželego otroško srce. Izpolnili so mi vsako tem nespametnejšo voljo in niso mi mogli odreči nobene stvari. To me je storilo svojeglavno. Navadila sem se bila zgodaj dosežati vse, kar sem želela; vendar sem imela dobro srce. Nič ni bilo mojima roditeljema predrago,

nič pretežko, kar je koli utegnilo koristiti njihovemu otroku. Učila sem se glasbe, petja, plesa in česar se sploh učé gosposke deklice. Hvale in časti sem bila vajena kakor vsakdanjega kruha. Imenovalo me je vse vprek: lepo, bistroumno, ljubeznivo. Angelček mi je bilo že kakor krstno ime. Vendar me ni oslepilo in napihnilo to dobrikanje; še pusto in prazno se mi je zdelo in zgodaj sem hrepenela po resničnosti in odkritosrčnosti. Zgodaj sem se učila spoznavati ljudi in da ni vse zlato, kar se sveti. V vsem tem blesku sem se čutila nezadovoljno, nesrečno. Prazno je bilo moje srce in zgodaj se mu je vnelo hrepenenje po nečem višjem, neznanem, nedosežnem blagu!

Dvanajstletna izgubila sem očeta, katerega sem, če ne bolj ljubila, vsaj še bolj častila nego mater. Po očetovi smrti zapustiva z materjo za zmerom mesto, kjer nama je bilo zdaj vse tuje in prazno. Imeli smo nedaleč od mesta v prijazni, tihi dolini sredi sadnega drevja prijazno belo hišico. Sem sva se preselili, tu sva živeli v mirni samoti. Bila sem od zdaj materi edina misel, edina skrb. Učila se je z mano, delala in sprehajala se z mano po gozdu in po logih. Pozimi sva obiskavali časi v mestu teto, ki je rada videla v svoji hiši veselo družbo. Napravljala je gostí, plese in druge veselice, kjer sem morala biti tudi jaz. Prišla sem bila v tista leta, ko začenjajo moški smutati se okrog nas. Obsipal me je vedno roj takih čas-

tilcev in hvalivcev — vsi eden kakor drug! Vsi se enako oblačijo, enako nasmehavajo in enako govoré. Naprej že veš, kdaj se nasmehne, kdaj zdahne in kdaj ti roko poljubi tak gospodič. Če poznaš enega, poznaš jih vse. Moja teta, dobra žena, nasmehovala se mi je zadovoljno in mi čestitala; namerjala mi je zdaj tega, zdaj onega za ženina, ker sklepati zakone, to je bilo njeno največje veselje. Čudila se mi je, da nisem njene misli in pretila mi, da če bom tako izbirčna, nazadnje dekile ostanem. To sem ji pač rada verjela, ker mislila sem, da so vsi taki, kakor tí, kar sem jih videla do zdaj, in nisem mogla misliti, kako bi se mogla kakemu takemu vdati in zavezati za vse življenje. Trdne volje sem bila, da hočem vedno sama ostati; ta misel mi ni imela nič strašnega. Tisto hrepenenje po neki neznani sreči se mi je upokojilo sčasoma in zaspalo v prsih. Če sem brala ali slišala pripovedovati o ljubezni, da je vir neskončne sreče, mislila sem, da jaz že nisem ustvarjena za tako čutilo; vendar se nisem zategadelj nikakor nesrečne čutila. Mirno sem mislila, da bodo tekli dnevi brez veselja, brez žalosti.

Dosegla sem bila dvajseto leto, ko mi Bog vzame še mater. Bila sem sama na svetu. Od tega časa nisem več pustila svojega tihega kmečkega doma, kjer sem živela z eno samo staro ženico, ki mi je bila za družbo in postrežbo. Seznanila in sprijaznila sem se bila kmalu z vsemi vaščani, ki so me že prav med svoje šteli. Največje

veselje mi je bilo pogovarjati se z njimi o njihovih rečeh. Kakor svoji vrstnici tožile so mi žene in dekleta, kar kolí jim je težilo srca. Spoznala sem, da če je kje sreča na svetu, more biti doma le tu na kmetih med prostim, nepopačenim ljudstvom, ki je v vedni zvezi z naravo, kateri se kakor otrok materi na prsih brez skrbi redi.

Bližal se mi je že od daleč čas, katerega ne vidi tudi najpametnejša žena bližati se čisto brez straha. Jaz pač smem reči, da mi ni bila čisto nič mar ta sprememba. Videla sem, kako se mi umika pomlad in bliža se poletje; solza ni kalila mojega očesa.« — —

Po kratkem molčanju začne zopet starka:

»Vasica naša je stala v ozki dolinici; griči na oni strani so bili kriti z vinogradi, na drugi z gostim bukovjem. Ob gozdnem robu je bila steza, po kateri sem se sprehajevala slednji večer. Prijeten sprehod! Iz gozda me je pozdravljalo večerno ptičje petje, na oni strani pa je bilo lepo gledati, kako so se med zelenimi trtami gibale bele podobe pridnih delavcev. Le sem ter tja sem srečavala kakega vaščana, tako da se nisem čutila čisto same — in pa — nekaj časa že sem vidévala po tistem potu sprehajati se mladega tujca. Ali je bil lep — tega ti pač ne morem povedati; toliko pa vem, da je imel nekaj posebnega, nepopisnega, da ga ni lahko pozabil, kdor ga je kdaj videl. Hodil je po navadi roke križem na hrbtu držeč, oči v tla upirajoč. Videlo se mu je, da ni rad srečaval niko-

gar, tudi mene ne! Če se me pa le ni mogel ogniti, šel je tih mimo mene, malo hitreje, komaj če je sem in tja malo klobuk premaknil, a videlo se mu je, kako težko mu je bilo to. Kakor smo ženske — ravno ta sem hotela, da bi me pozdravljali. Zakaj vsi drugi, zakaj pa ravno on ne? Moram reči, da me je nekako veselilo spraviti ga, kadar sem koli mogla, v stisko, da se me ni mogel ogniti.

Hodil mi je podnevi bolj in bolj pogostem na misel; ugibala sem, kdo on utegne biti? Pripovedovali so mi, da je prišel iz mesta in da se je vselil za poletje pri nekem krnetu. Ugibali so, da je mlad doktor, a gotovega ni vedel nihče nič. Živel je molčeč, samotni, zdaj kaj bral, zdaj pisal, a največ sprehajal se po gozdu. Ko sem bolj in bolj mislila nanj, začel se mi je sčasoma smiliti, ker sem ga videla vedno lako žalostnega in samega. Kaj je pač moral doživeti žalostnega ubogi mladenič, da ga tako nič ne veseli svet, da se ogiblje ljudi kakor divjih zveri! O ko bi mu bilo pomagati! Ko bi vsaj govoril in razkril svoje bolečine, da bi ga človek mogel potolažiti; saj pravijo, da ima veliko moč prijateljska beseda! Nazadnje se mi začne celo v sanje vpletati njegova bleda podoba in kmalu ni bilo skoraj trenutja, da bi ne bila mislila nanj!

Neki večer, ko sem bila zopet po navadi na sprehodu in sem sedela ravno na klopi poleg steze, kjer sem imela navado počivati, pripodé se hipoma črni oblaki, nebo se zatemí, strašno se jame bliskati in grmeti. Preplašena

se obrnem urno proti domu, ali prepozno! Komaj sem storila nekoliko stopinj, razporjejo se oblaki in ulije se strašna ploha. Temá je bila nastala tako, da sem videla komaj malo steze pred seboj. V tem hipu začujem pospešene korake za seboj. Bil je on! — Ko me dojde, molčé me prime pod pazduho ter me pelje pod košato bukev, rekoč: ‚Tu bo bolje!‘ A kaj dalje početi? Dež je lil neprenehoma in ni bilo videti, da bi hotel skoraj prejenjati, a do doma je bilo še pol ure hodá. ‚Le mirno tu ostanite, pa nič se ne bojte, kmalu bom zopet tukaj.‘ S temi besedami izgine moj spremljevalec urno proti vasi, preden sem mu mogla braniti. Kako je hodil, ne vem; povrne se, preden ga je mogel človek pričakovati, z dežnikom in ogrinjalom. Ogrne me, prime me pod pazduho, rekoč: ‚Dovolite, zdaj mora že tako biti.‘ In urno odideva proti domu. Kako mi je bilo na tem potu, ne morem ti povedati. Komaj sem čutila dež, dasi je lil curkoma, in ni me bolelo, četudi sem se spotikala pogostem ob korenine, tako da me je opominjal, naj više privzdigujem noge. Hitro, prehitro sva prišla domov. Spremil me je do moje hiše. Komaj pa sem stopila čez prag, izgine mi izpred oči, da se mu nisem mogla še spodobno zahvaliti.

Drugi dan je deževalo neprenehoma. Storila sem le svojo dolžnost, ko sem poslala k njemu vprašat, kako mu je, ali se ni prehladil? In spodobilo se je, da sem ga

prosila, naj me pride obiskat. O kako sem ga pričakovala! Kako leno mi je tekel čas! Kolikokrat sem šla k oknu gledat, ali še ne gre? Kako mi je bilo srce, kolikokrat so se vrata odprla! — Prišel je, dekle, prišel je tisti večer in drugi in tretji; prišel je in z njegovim prihodom so se mi odprla nebesa in usula so name, pozabljeno stvar, v svoji milosti svojih darov obilost!

Govoril je, o kako govoril! Dasi tako mlad še, poznal je svet, poznal je vse siromaštvo in vse gorje, ki tare ubogi rod človeški! Poslušala sem ga kakor zamaknjena in bala sem se izgubiti kako besedico!

Kakor otrok sem se veselila že naprej ves dan njegovega prihoda, tistih večernih ur, ki jih bom preživela z njim. Bila sem zares kakor tiste cvetice, ki se šele razvijó in pričnó svoje pravo življenje, ko se skrije pekoče sonce za gore. Izgubljene in za večno zamujene so se mi zdele vse ure, kar sem jih preživela brez njega. — Brala sva neki večer, bral je on, jaz pa sem poslušala in gledala ga — brala sva tole, prav tole knjigo, ki jo vidiš tukaj. V nji je popisal francoski modrijan vso srečo in vse trpljenje dveh ljubečih src. Bral je dolgo, časi se mi je hotelo zdeti, kakor bi se mu malo zadiral glas. Hipoma zapre knjigo, gre k oknu, kakor bi mu bilo presoparno ter gleda molče skozi okno. Kaj se je tedaj rodilo v meni, ne morem popisati. Vstanem, bližam se mu, pokličem ga po imenu. Ozre se nazaj — njegove oči so bile mokre.

Pri tem pogledu pa se mi zavrti svet pred očmi, sladka groza me spreleti kakor blisk ter mi omami dušo in telo! Šele čez nekaj časa se zdramim — na njegovih prsih! — Ljubila sem in pila sem z vsemi počutki vso slast in srečo njegove ljubezni. Kakor trudni popotnik pospešuje hojo, ko pada mrak na zemljo, tako sem hitela jaz živeti in uživati. Mudilo se mi je; saj sem bila že toliko zamudila! O zakaj ga nisem poznala prej, v prvem cvetu svojega življenja, ko sem bila še bolj vredna ljubezni dragega moža!

Jeseni je moral iti v mesto — in jaz sem morala iti za njim! Lepo zimo sem z njim preživela. Zdaj me je zopet vse veselilo, kar se mi je prej zdelo pusto in prazno. Obiskovala sva tudi teto, kateri se je bil hitro močno prikupil. Svet naju je imenoval zaročenca, jaz pa sem se bala spremeniti stan, da bi mi pri najmanjši spremembi ne zbežala sreča kakor splašen golobček. O kako hitro mi je zletel golobček, in jaz sem ga sama splašila! — K moji teti je prihajala na večerne veselice tudi hči neke tetine znanke, lepa deklica! — Ljubila ga je in on jo je ljubil. Ljubil jo je, dasi morda ni vedel sam; ali oko ljubeče ženske se ne dá motiti! Tako mora pač biti človeku, ki ga strela zadene, kakor je bilo meni takrat, ko sem spoznala njuno ljubezen. V tistem hipu mi je bilo vse spremenjeno. O dekle, dekle, ti ne veš, kaj je to, in Bog daj, da bi ne vedela nikdar! Kaj sem pretrpela in prebila, tega ne

izreče človeški jezik! Kar me je prej veselilo, bila mi je zdaj zoprno. Kakor srka čebela med iz vsakega cveta, tako sem pila jaz strup iz vsake najnedolžnejše reči. Kar sem videla in slišala, vse mi je le potrjevalo, kako sem nesrečna. Če sem ga videla žalostnega, mislila sem si, da je zato, ker ni pri nji; a če je bil vesel, dejala sem si, da je zato, ker jo upa kmalu videti. Ko sem se primerjala s svojo srečno nasprotnico, videla sem jo mlado, cvetočo, tako vredno njegove ljubezni, pač veliko vrednejšo od sebe, in tedaj se me je polastilo divje sovraštvo. Sovražila sem jo, njega, sebe — sovražila sem vesoljni svet! A kmalu sem se zopet kesala in sramovala take hudobnosti in začela sem mu jo zopet hvaliti in skazovati, kako je vredna njegove ljubezni: naj mene pusti, naj ljubi njo in naj bo srečen z njo. Ali ni bilo dolgo in zopet so mi zavreli možgani. Govorila sem grde besede, zdevala mu imena, kakršnih on pač ni bil vreden. Poslušal me je in gledal ter nič ni odgovarjal. Ali njegovo molčanje mi je bilo najhujše očitaje. Videlo se mu je na obrazu, kako trpi, kako ga v srce boli, da se tako znižujem pred njim. Tedaj pa me oblije neskončna žalost, zgruzim se predenj, objamem mu kolena in začnem močiti mu noge z vročimi solzami. Dvigne me ter poljubi in tolaži; ali čutila sem, da je le dober, da se le sili. In to se je ponavljalo skoraj vsak dan. Ni mi bilo moči živeti brez njega; prisiliti sem ga hotela, da me mora ljubiti. Ali srca, ki se

odmiče, ne držé železni okovi! Gledal me je žalostno, a odmikal se mi je dalje in dalje od dne do dne. Kako bi pa bil mogel storiti drugače! Tu divja zver, ne ženska, a tam ga je čakala in molče vabila devica v vsi svoji mladi, krotki lepoti. O čutila sem, da bi res mogel biti srečen z njo; da ga je bolj vredna od mene. O kolikokrat sem sklenila, da ga hočem pustiti in bežati, da ne bo nihče vedel kam. Ali dolgo časa ni trpel ta lepi sklep. Povrnila se je zopet strast, hujša nego prej. Kakor angel je trpel in prenašal to moje divjanje; nikoli mi ni očital ničesar, nikomur rekel žale besede; ali namesto ljubezni mu je bilo stopilo milovanje. To mi je nazadnje popolnem pamet vzelo. Zakaj me vsaj ne sovraži, ker me ne more ljubiti! O strašno je o milostínji živeti njemu, ki je imel poprej vsega obilo! To me je tako razsrdilo in razkačilo, da nisem nič več vedela, kaj delam. Enkrat sem celo z nožem nanj planila! O strah te je slabe starke! Nič se ne odmikaj, ti krotko jagnetce! Saj sem se pokorila, strašno pokorila za to in zdaj sem krotka kakor ti. Izpuli mi nož, ki sem si ga hotela v prsi zasaditi; pogleda me še enkrat — o nikoli ne pozabim tega pogleda — reče mi: ‚Zbogom!‘ In šel je ter nisem ga videla nikdar več! — Drugi dan mi pride pismo. Srce mi je dejalo, kaj bom brala, preden sem ga odprla. Vzel je v njem od mene zadnje slovo! Nikoli ga ne bom videla več. Šel je čez morje. Nikdar nisem nič več slišala o njem!

Hudo sem zbolela. Strašne podobe so mi rojile po glavi in braniti so mi morali, da si nisem življenja vzela. Ko čez dolgo časa ozdravim, bila sem vsa spremenjena. Potolažile so se mi bile divje strasti; mirna sem bila; spominjala sem se kakor lepih sanj sreče, ki mi je bila zbežala. Prej že, ko mi je pripovedoval o svojem lepem rojstvenem kraju, kjer je preživel otroška leta, vnela se mi je goreča želja, da bi videla enkrat v življenju te srečne kraje, v katerih bi bila rada sklenila svoje dni. Saj mi jih je bil popisal tako živo, da so mi bili vedno pred očmi. Kakor sem okrevala toliko, da sem mogla iti iz postelje, začela sem se pripravljati na daljni pot proti jugu, tja v obljubljeni dežel. Vzela sem s seboj kolikor mi je bilo treba; drugo sem razdelila med ubožce.

Tako sem prišla sem. Kaj me gledaš? V tej, ravno v tej hiši se je rodil; pod tem drevesom se je igral prisrčen otrok! Tod je po travi skakal in trgal marjetice! O prisrčne cvetice, tako ste cvele tedaj, kakor cvetete zdaj, in tako boste cvele, ko vas ne bom več gledala. Spolnjena je moja zadnja želja; kaj bi si mogla še želeli? Dišem tisto sapo, katero je dihal on; gledal je tele gorice; tu mu je zahajalo sonce, kakor zahaja zdaj meni! O kako je lepo, kako mi je lahko pri srcu!«

Pri teh besedah, ki jih je govorila stara žena s sladkim, pojemajočim glasom, imela je oči uprte v sonce, ki je ravno zahajalo. Še enkrat zabliskne, potem pa se skrije

za goro — tako tudi nji še enkrat zažaré očí, potem pa ugasnejo na večne čase.

Tako je sedela, s hrbtom na drevo naslonjena, roke imajoč skrižane na kolenih kakor bela kamnena podoba.

Čez nekaj časa so ozre Metka po nji, ko je ne sliši več govoriti. Ker jo vidi tako mirno sedeti, méni, da je samo tako zamišljena in neče je dramiti. Ker se pa dolgo časa čisto nič ne gane in ker se ne oglasi, ko jo ogovori, obide strah deklico, ki skoči kvišku in prime jo za roke. Roke so trde in mrzle. Zavpije na pomoč. — Nesó jo v njen hram, položé jo na belo posteljo ter napravijo kakor mrliča. — Metka se ne gane od nje. Ko so jo pokopali tretji dan, našli so med njenimi rečmi pisanje, v katerem je bilo vse natanko zaznamovaio, komú gre po njeni smrti ta in ona reč. Največ njene ne majhne imovine bilo je zapisane Metki. Ta je bila njena naslednica in živel je po sedaj kakor prednica njena, tiho in mirno brez upa, brez straha, s pogledom, obrnjenim nazaj v jasne pretekle dni.

KONEC

Minila so od tega štiri leta. Zopet je bilo vse živo v gradu: mladi gospod, ki se je bil čez štiri leta vrnil prvič z Dunaja, pripeljal je s seboj lepo, bogato nevesto. Na ženitovanjske gosti je bilo prišlo mnogo gospode iz Ljubljane in povabljeni so bili v gosti vsi, kar jih je bilo bolj gosposkega stanu daleč okrog.

Na rebri grajskega griča, kjer je bila majhna trata, izbral si je bil kovač Zakrajšek z umazanim obrazom mesto za svoje imenitno opravilo, brez katerega se pač ne more in ne sme vršiti tako ženitovanje. Dobrovoljni pomagači, bosopeti paglavci, nabijali so mu v potu svojega obraza debele železne možnarje, sam pa jih je zažigal z dolgim drogom, ki je imel tlečo gobo na koncu. Kolikorkrat so gori v gradu zažvenketali polni kozarci in so se začuli veseli glasovi, zagrmeli so vselej možnarji in tako raznašali veselje po tihi dolinici.

Ko je bila družba v gradu ravno najveselejša, stopi strežaj za ženina, ki je sedel srečen poleg cvetoče neveste, ter mu pošepeta na uho, da je vné mož, ki hoče govoriti z njim. Pač je malo nevoljen mladi gospod, a upa skoraj odpraviti nadležnega obiskovalca. Ali strah ga

obide, ko zagleda Metkinega brata, ki je stal kakor sodnik pred njim. S trdim glasom mu reče ta, naj gre z njim. Ni mogel drugače, moral je iti za njim. Bal se je tega moža kakor še nikogar ne v življenju in vedel je zakaj.

Mračilo se je že, ko sta šla urno dol po holmu, čez polje po dolini pa zopet gor na Svetinovo. Nobeden ni spregovoril besede. Teodoru je bilo, ko je šel mimo znanega studenca pod gričem, kakor bi videl poleg njega na klopi sedeti blede podobo zapuščene deklice. Strah ga je bilo kakor otroka; hitreje je stopal ter ni si nazaj upal ozreti.

Bela kakor rjuhe njene postelje, ležala je Metka v svojem hramu in pri zglavju je sedela Marjanica objokana. Na jasnem obrazu se bolnici ni znalo nikakršno trpljenje; videti pa je bilo, da ima kmalu ugasniti.

Kakor okamnel ostrmi Teodor, ko v hram stopivši vidi bolnico. Metka se skloni pokonci, ko ga zagleda, pokliče ga po imenu ter pomolí mu blede roko. Teodor pade pred njo na kolena, prime roko ter jo moči s svojimi solzami.

»O ne tako, ne tako, Teodor! Vstani ter sedi semle malo k mojemu zglavju, da bom še enkrat gledala tvoj ljubi obraz! O saj sem dejala, zmerom sem dejala, da prideš, da te bom videla še enkrat; saj imaš tako dobro srce! Zdaj je pa vse dobro, z lahkim srcemi bom se loči-

la. O Teodor, ostani srečen in vesel in spomni se časi malo svoje Metke! Zbogom, Dorko!«

Še enkrat se ji obrnejo oči v nekdanjega ljubčka, potem se za vselej zapró. —

Imela je lep pogreb. Ker je bila znana daleč okrog, privrela je velika množica mož, žen in otrok spremit jo zadnjikrat.

Prihodnjo pomlad je stal na njenem grobu med prvo travo lep, drag kamen, kakršnega ni bilo videti na pokopališču; postavljen je bil čez noč in ljudje niso vedeli, kdo ga je priskrbel.

Govorili so, da so videli časi ponoči gredé mimo pokopališča stati in klečati pri Metkinem grobu možko podobo. Ugibali so nekateri, da je bil Valentin, a drugi so trdili, da so dobro spoznali Teodora. Midva pa, dragi bralec, hočeva verjeti, da se niso motili ne ti ne oni!

www.omnibus.se/beseda

ISBN 91-7301-189-4